

Далибор Ђукић

Правни факултет, Универзитет у Београду

Ограничења уласка на Свету Гору

Сажетак: У правној литератури која се бави светогорском самоуправом искристалисала су се два става по питању уласка особа која немају грчко држављанство на полуострво Атос. Са једне стране налазе се они који заступају став да је одређени вид државне контроле неопходан, са циљем обезбеђивања грчко-православног карактера (*ἑλληνορθόδοξος χαρακτήρας*) Свете Горе. Са друге стране налазе се они аутори који заступају став да је светогорска самоуправа загарантована Уставом и Конститутивном повељом Свете Горе, из чега произилази закључак да држава нема право ограничавања приступа или боравка било коме, већ то право искључиво припада манастирима и другим светогорским управним органима. Исти аутори наглашавају да Света Гора има све-православни карактер (*πανορθόδοξος χαρακτήρας*), који грчка држава не сме једностраним актима да угрожава. Режим уласка на Свету Гору је суштинско питање светогорске самоуправе, јер од њега зависи опстанак не-грчких манастира на Светој Гори, али и број монаха и искушеника у грчким манастирима, обзиром да је и у њима све више оних који нису грчког порекла.

Кључне речи: Света Гора, Византија, дозвола боравка, диамонитирион, Отоманско царство, не-грчки држављани.

Увод

Атонско полуострво је, захваљујући специфичној монашкој заједници која се на њему настанила, још од IX века имало посебан статус у свим државама под чијим се суверенитетом налазила. Савремени правни положај Свете Горе у оквиру Грчке државе уређен је Уставом Р. Грчке и Конститутивном повељом Свете Горе из 1926. године.¹ Поред ових најзначајнијих аката, постоје и бројни закони и уредбе којима су регулисани поједини аспекти светогорске самоуправе. Један од тих аспеката јесте и питање слободе кретања и посебно питање слободе уласка на Свету Гору.

У периоду између 1955. године и деведесетих година прошлог века, лица која нису имала грчко држављанство за улазак на Свету Гору морала су да прибаве посебну дозволу, коју је издавало Министарство спољних послова. Ову обавезу прописало је поменуто министарство дописом упућеним свим конзуларним и дипломатским представништвима у Грчкој.² Тако ће се скоро четири деценије примењивати тзв. режим претходне дозволе. Овај назив носи јер се ради о дозволи која је издавана пре него што би неко лице ушло на Свету Гору и затражило уставом и конститутивном повељом прописану дозволу (*διαμονίτιριον*) Свештене епистасије у Кареји. Његов крај наговестио је правилник донет од стране светогорских органа којим су услови за улазак на Свету Гору лица православне вере са

¹ Х. К. Папастатис, „Савремени правни статус Свете Горе“, *Зборник радова Византолошког инстџитута* XLI/2004, 526.

² Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν πρὸς ἀπάσας τὰς Прεσβευτικὰς καὶ ἐπισημοὺς Προξενικὰς Ἀρχάς, 8835/ΕΚ/18β/1955.

и без грчког држављанства поистовећени.³ Период који је уследио након те одлуке биће испуњен сталним трвењима и сукобима на релацији Света Гора — држава и Света Гора — Васељенска патријаршија. Као последица тих трвења настала је веома плодна научна расправа, у оквиру које су најзначајнија имена која се баве црквеним и канонским правом размењивала ставове и мишљења. Они су се поделили на оне који подржавају режим претходне дозволе и сматрају га не само уставним, већ и неопходним, и на оне који сматрају да је такав режим противан важећим уставним одредбама, и свеукупној државној регулативи.

У овом раду биће изложен историјат правила којима се уређује улазак на Свету Гору. Рад се састоји из три дела у којима се обрађује питање слободе уласка на Атонско полуострво оних лица која нису били поданици или нису имала држављанство држава у оквиру којих се Света Гора налазила. У првом делу обрађени су светогорски типичи из времена византијског царства. У другом делу анализирани су патријаршијски сигилији и турски акти којима се регулише статус Свете Горе из времена отоманског царства. У трећем делу рада описани су изазови из скорије прошлости. У том делу рада нису анализирани савремена позитивноправна правила, јер је за то потребан посебан рад, који би се бавио само том проблематиком. Такође, у раду неће бити обрађена сва остала ограничења која постоје, а међу којима је најпознатија забрана уласка женама.

Циљ рада је да покаже да у прошлости Свете Горе, без обзира на политичко, економско и религијско окружење у којем се она налазила, није било посебних ограничења приступа Атонском полуострву која би важиле на персоналној основи, односно која би била заснована на националној припадности лица која улазе. Анализом ранијих правила којима је регулисан светогорски поредак може се стећи увид у генезу проблема који је настао, као и могући начини његовог превазилажења.

Период византијског царства

Сами почеци организованог монашког живота о којем постоје писани помени на полуострву које се данас назива Атос или Света Гора нису старији од IX. века.⁴ Иако постоји предање да је први оснивач манастира на Атосу био Константин Велики, а да су каснији византијски цареви градили или рушили манастире у зависности од својих политичких циљева, извесно је да не постоје материјални докази о постојању монашких заједница у периоду пре IX. века.

Први и најстарији документ којим се уређују поједина питања атонске монашке заједнице јесте Сигилиј Василија I Македонца, издат 883. године. Њиме су, између осталог, успостављена два правила, која у нешто измењеном облику важе и до данас. Прво правило односи се на забрану опорезивања земљишних поседа који припадају монасима.⁵ Другим правилом забрањује се власницима земље на Атонском полуострву и сељанима да узнемиравају монахе и „...*да нико не улази, ни ња-сѿир са својим сѿагом, ни кравар са својом сѿоком*“.⁶ Ово је најстарија забрана уласка одређеној категорији лица на територију Атонског полуострва. Јасно је да се забрана не заснива на националној припадности, већ је циљ да се ограничи улазак стоке и пастира који би могли да узнемиравају монахе у њиховим делатностима.

³ Одлука Ванредног двоструког светог Сабора РКД/20.08.1992.

⁴ Д. Папахрисанту, *Аѿонско монашѿво*, Друштво пријатеља Свете Горе Атонске, Београд 2003, 7.

⁵ Д. Папахрисанту, *Аѿонско монашѿво*, Друштво пријатеља Свете Горе Атонске, Београд 2003, 98.

⁶ D. Papachryssanthou, Archives de l'Athos VII, *Actes du Protaton*, Paris 1975, no 1, 1. 11–12.

Након Сигилија Василија I, његов син Лав VI издао је два акта којима уређује својинска права на земљи монаха са Атона и монаха из манастира Колова.⁷ И његови наследници на цариградском престолу издавали су акте којима су уређивали поједина питања везана углавном за приходе и дарове светогорским монасима.⁸ Прекретницу у развоју светогорског монаштва представља долазак Св. Атанасија. Иако су и пре његовог доласка постојали манастири на Атонском полуострву,⁹ монаштво у облику у којем данас постоји има своје зачетке у Атанасијевој Лаври. Ова значајна промена, дакле прерастање Атонског полуострва из места уточишта анахорета и пустињака у организовану монашку заједницу захтевало је састављање типика или статута којим би се односи међу различитим облицима монашких заједница уредили. То је један од разлога за доношење првог и најпознатијег светогорског типика, који носи назив по Јовану Цимискију, чијим потписом је потврђен 972. године. Саставио га је монах Јефтимије из Студитског манастира, иначе Цимискијев човек од поверења. У њему забрана уласка на Атонско полуострво постаје екстензивнија, и обухвата децу, безбрада лица и евнухе, који само уз претходну сагласност прота и свих игумана Горе могу да се трајно населе или приме монашки чин. Ни овде се не помиње национална припадност као услов за настањивање или улазак на Атон.

Следећи Типик састављен је јуна 1045. године, а својом хрисовуљом потврдио га је цар Константин IX Мономах. Циљ састављача овог типика није био да укине Цимискијев типик, већ да га допуни.¹⁰ Зато је поновљена забрана настањивања евнуха и деце, док је издата наредба да се „...*шаква лица одсїрране...уз саїласносїи ѥроїа и иїумана ѥири велика манасїира и Козме Цицилуке*“.¹¹ У периоду између два типика (972–1045) осетно је повећан број монаха који долазе са Сицилије, из Грузије и Амалфија,¹² док су неки, као на пример грузијски келиоти, добили потпуну независност у односу на Атанасијеву Лавру.¹³

Хронолошки посматрано, следећи акт којим се уводе ограничења приступа Атонском полуострву јесте наредба Патријарха цариградског Николаја III Граматика да сви Власи пастири и њихове породице буду протерани са Свете Горе, јер њихово присуство изазива пометњу међу монасима.¹⁴ Истим актом предвиђена је казна одлучења за оне који дозвољавају боравак деце и голобрадих у манастирима.¹⁵ Ова информација је веома значајна јер показује да су све до почетка XII века

⁷ Након доласка на престо, цар Лав VI требао је да потврди сигилиј свог оца. Међутим, монаси Колова постарали су се да уместо акта потврде добију документ о поклону. Тако су уместо потврде дотадашњих поседа, издејствовали поклон који је обухватао велики део северозападног дела Атонског полуострва. Другим актом исти цар поништава свој први акт и потврђује Василијев сигилиј.

⁸ У такве акте спада Хрисовуља Романа I Лекапина, као и други акти којима се утврђују границе атонских поседа и сл.

⁹ Д. Папахрисанту, *Аѥонско монашїтво*, Друштво пријатеља Свете Горе Атонске, Београд 2003, 121.

¹⁰ Д. Папахрисанту, *Аѥонско монашїтво*, Друштво пријатеља Свете Горе Атонске, Београд 2003, 194.

¹¹ D. Papachryssanthou, Archives de l'Athos VII, *Actes du Protaton*, Paris 1975, no 8, 1. 45–53.

¹² Д. Папахрисанту, *Аѥонско монашїтво*, Друштво пријатеља Свете Горе Атонске, Београд 2003, 193.

¹³ Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athos-kloster*, Leipzig 1894, 118, 24–30.

¹⁴ Када се говори о Власима у средњовековним документима, мисли се на пастире и сточаре. Назив Влаха је германског порекла и означава Латина, Романа или романизовано становништво. Пошто се ово становништво претежно бавило сточарством, временом се етничко име изједначило са њиховим занимањем, тако да се може рећи да када се говори о Власима, говори се о професионалној, а не националној припадности. Иста терминологија користила се и у српском средњовековном праву: Душанов законик прави разлику између Србља (земљорадника) и Влаха (сточара). Љубомирка Крклуш, *Историја држава и ѥрава срїпскої народа*, Нови Сад 2008, 40.

¹⁵ Γ. Ανδρoτoбoυλoς, „Eισoδoς καї Eκκατaβїωση στo Άγιoν Όρος“, *Νομοκανoνїкa* 2/2006, 79.

на Светој Гори биле настањене читаве породице и да развој светогорског монаштва није текао у потпуној изолацији од спољашњег света.¹⁶

Последњи међу типцима из византијског периода је Типик Манојла Палеолога издат 1406. године. У њему нема нових ограничења за улазак и боравак на Светој Гори. Приметна је, међутим, разлика у разлозима због којих се забране установљавају. У ранијим типцима постојала је забрана уласка голобрадим и евнусима због њихових физичких недостатака. У Манојловом типкику разлог за ту забрану је опасност да би нека жена могла да се преруши у евнуха или малолетника и да се настани у манастиру.¹⁷ Дакле, разлог за забрану није нечији физички недостатак, већ су то разлози моралне природе.¹⁸

Период од IX до XV века за монашку заједницу на Светој Гори био је време њене организације и институционализације. То је период настанка и формирања светогорског права, као дела унутрашњег јавног права Византијске државе.¹⁹ У сачуваним документима — типцима, који уређују питања од значаја за функционисање те заједнице, постоје одређена ограничења уласка и боравка на Светој Гори. Заједничко свим типцима је то да се та ограничења односе искључиво на малолетнике, голобраде и евнухе. За овај период карактеристично је и то да је етнички састав Свете Горе измењен због значајног присуства монаха који нису хеленског порекла. У прилог томе говори оснивање грузијског, бугарског, амалфићанског и српског манастира. Иако је у том периоду број монаха који долазе из области изван Византијског царства значајан, не постоје забране уласка или боравка на Светој Гори које су базиране на националној припадности лица које жели да уђе и остане.

Период отоманског царства

И пре коначног пада византијског царства 1453. године, Света Гора се нашла под краткотрајном влашћу отоманске империје од 1383. до 1403. године. Коначни пад под турску власт догодио се 1423. године. Организација светогорског монаштва била је већ тада успостављена постојећим типцима.

Акти које су доносили Васељенски патријарси у првим вековима турске власти углавном понављају одредбе већ постојећих типика и може се рећи да их тако чувају од заборављавања. Што се тиче режима уласка и боравка на Светој Гори, нема нових правила. Тако сигилиј патријарха Јоакима из 1498. године само понавља да светогорци не би требали да уводе безбрада лица на Атос, док оне који су већ ушли треба удаљити.²⁰ Доста касније 1574. године, патријарх Јеремија II издаје сигилиј у којем понавља да деца и безбрада лица не смеју боравити у светогорским манастирима и келијама. Поред забране постоји и додатно објашњење да се њихово присуство не може правдати родбинским везама или активностима које су усмерене ка образовању таквих лица.²¹

Главна брига која мучи светогорске монахе у XVIII веку су бројни дугови и неподношљиви намети који су довели до замирања неких манастира. Погорша-

¹⁶ Више о Власима и њиховим породицама на Атосу: В. Ђоровић, *Света Гора и Хиландар до шеснаестог века*, Манастир Хиландар, Београд 1985, 31.

¹⁷ D. Papachryssanthou, Archives de l'Аthos VII, Actes du Protaton, Paris 1975, no 13, 1. 71/72.

¹⁸ Д. Папахрисанту, Атонско монаштво, Друштво пријатеља Свете Горе Атонске, Београд 2003, 207.

¹⁹ Ν. Αντωνόπουλος, Η συνταγματική προστασία του άγιορειτικού καθεστώτος, Τροχαλία, Αθήνα 1997, 15.

²⁰ Сигилиј у целини се може наћи у додатку књиге Δ. Παπαχρυσάνθου, Η διοίκηση του Αγίου Όρους, Αθήνα 1999, 58.

²¹ Δ. Παπαχρυσάνθου, Η διοίκηση του Αγίου Όρους, Αθήνα 1999, 60.

њу ситуације допринели су и руско-турски ратови, који су имали одјека и на Светој Гори. Желећи да превазиђу кризу у којој се Света Гора нашла, група истакнутих светогораца 1780. године саставила је нови типик са циљем да врати стари систем управе.²² Овај типик никада није ступио на снагу због неслагања великих манастира са идејом о поновном успостављању власти прота. И поред тога, типик представља значајан покушај самих светогораца да регулишу одређена питања унутрашње управе. У члану 9 поменутог типика понавља се забрана уласка голобрадој деци и младићима као и казне за оне који ту забрану крше. По први пут у једном типуку помињу се поклоници. Чланом 23 прописана је обавеза свих поклоника који улазе на Свету Гору на позив монаха из неког од манастира, да се обавезно појаве и у Протату.²³ Разлог за то је највероватније чињеница да у XVIII веку долази до експанзије поклоништва и све већи број православних, посебно из Русије, путује и обилази хришћанске центре на истоку. Пошто овај типик није ступио на снагу, Патријарх цариградски Гаврило је 1783. године донео сигилиј, који се у многоме заснивао на одредбама типика из 1780, али није усвојио и одредбе које се односе на поклонице и голобраде.²⁴ Треба подвући да обавеза поклоника који улазе на Свету Гору да се појаве у протату, није била предвиђена само за поклонице који долазе из других држава већ за све, без обзира на националну припадност. Типик из 1780. године је први акт у којем се помиње ова обавеза, која је уз неке модификације и данас на снази.²⁵ Убрзо је издат још један сигилиј патријарха Григорија V, у којем се прва наредба односи на забрану уласка малолетних лица у манастире и њихове подручне установе.²⁶

У првим вековима турског ропства, османске власти се нису много мешале у унутрашња питања светогорске монашке заједнице. Први акт турских власти којим се регулише централна организација власти на Светој Гори је Атонски типик из 1810. године који је потписан од стране солунског управитеља.²⁷ У оним деловима овог типика који су објављени и доступни нема одредаба којима се ограничава приступ некој категорији лица на Свету Гору.

Следећи значајан акт представља типик солунског управитеља Хусни паше из фебруара 1861. године.²⁸ То је први акт у историји Свете Горе у којем је предвиђено издавање писмене дозволе за улазак на Свету Гору. Наиме, свако ко улази на Свету Гору дужан је да се појави код турског управника — *кајмакама*, како би добио писану дозволу боравка. Због отпора светогорских монаха према новим мерама, и након интервенције великих сила,²⁹ Порта је решила да повуче закон којим је стављала на снагу нови типик, и тако је након само три месеца важења укинута везирском наредбом.³⁰ Овај документ је значајан јер је њиме припремљен пут за увођење

²² Стари систем управе подразумевао је оживљавање функције прота и свих његових овлашћења, као и поделу манастира на четири пендаде (четири групе од пет манастира са једним епископом на челу).

²³ Текст типика у целости, осим чл. 1, који није сачуван до данас објављен је у Δ. Παπαχρυσάνθου, *Η διοίκηση του Αγίου Όρους*, Αθήνα 1999, 71.

²⁴ Δ. Παπαχρυσάνθου, *Η διοίκηση του Αγίου Όρους*, Αθήνα 1999, 76.

²⁵ И тренутни статут Свете Горе предвиђа ову обавезу, али је ради лакшег циркулисања људи на Светој Гори, Свештена епископија основала канцеларију у Солуну, која припрема дозволе за улазак на Свету Гору.

²⁶ Δ. Πετρακάκος, *Νέαι πηγαί των θεσμών του Αγίου Όρους*, *Άγιορειτική Έστία*, Θεσσαλονίκη 2011, 15.

²⁷ Значајан део овог типика објављен је у: Δ. Παπαχρυσάνθου, *Η διοίκηση του Αγίου Όρους*, Αθήνα 1999, 81.

²⁸ Његов садржај је познат из посредних извора. Δ. Πετρακάκος, *Νέαι πηγαί των θεσμών του Αγίου Όρους*, *Άγιορειτική Έστία*, Θεσσαλονίκη 2011, 59–60.

²⁹ До отпора није дошло само због увођења писане дозволе боравка, већ највише због јачања позиције *кајмакама*.

³⁰ Δ. Πετρακάκος, *Νέαι πηγαί των θεσμών του Αγίου Όρους*, *Άγιορειτική Έστία*, Θεσσαλονίκη 2011, 59–60.

писане дозволе боравка — *διαμονή* чији је био предвиђен за све који улазе на Свету Гору без обзира на националну припадност. Занимљиво је да ова дозвола која се и до данас издаје води порекло из јединог чисто турског акта којим се уређују унутрашња питања светогорске самоуправе.³¹

Захваљујући заједничкој упорности и чврстом ставу свих двадесет манастира, Света Гора је избегла опасности које је носио Хусни пашин типик. Но, убрзо је дошло до новог сукоба. У овом случају између светогорских манастира и Васељенске патријаршије, која је претендовала да у управном смислу у потпуности потчини Свету Гору. Са тим циљем, патријарх Јоаким II доноси правилник, који су турске власти потврдиле као закон, а светогорци одбацили и никада нису примењивали. Након његове смрти, на цариградски трон долази патријарх Јоаким III, који покушава да смири ситуацију и већ 1910. године почињу припремни радови за доношење новог типика Свете Горе. Ради се о највећем и најозбиљнијем покушају кодификације обичајних правила која су настала у претходним вековима.³² Ова кодификација названа је *Οἰκίῃσιν ἡ ράβηλα τῆς Ἁγίας Γορῆς* (*Γενικὸὶ κανονισμοὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους*) и састоји се из 246 чланова. Општа правила су потврђена актом васељенског патријарха 19. јануара 1912. године, а због Балканских ратова никада нису потврђена од стране турских власти. Поред тога што представља покушај стварања систематизоване кодификације светогорског права, ова кодификација је значајна јер представља основу Конститутивне повеље из 1926. године која је и данас на снази.

У Општим правилима постоје два члана којима се уређује улазак и боравак на Светој Гори лаика и поклоника. У члану 189 прописано је да „*свако, било којеј ранга и националности, који њисџиуџа Светој Гори из оџравданој разлоџа, не може биџиџи њрихваџен ни у једном манастириу или њеџовој џодручној усџанови, ако не донесе и не џокаже џреџоручно џисмо или џиаμονή чирион издџи од сџиране Свеџиџене еџисџасије, које годиџа одмах након уласка*“.³³ Овде су се први пут спојила два услова: један из Типика из 1780 да свако ко улази на Свету Гору има обавезу да се пријави у Протату и други из типика Хусни паше којим се предвиђа издавање писане дозволе. Од значаја је чињеница да се изричито каже да сви имају ту обавезу без обзира на националну припадност.

У члану 191 регулише се улазак на Свету Гору православних који имају за циљ да на њој и остану. Они имају обавезу да се појаве пред Свештеном епистасијом, да предају пасоше и преузму своје *διαμονή* чирионе који имају продужени рок важења од два месеца. Уколико у току два месеца не буду примљени у неки од манастира, предвиђено је да се Свештена епистасија побрине за њихово удаљење са Свете горе. Поседно је важно што у том члану стоји да су „*изузетџи од ове обавезе они који долазе у џруџама ради џоклоџења*“. То значи да свако ко би желео да уђе на Свету Гору да би се поклонио њеним светињама, а не жели да буде примљен у неком од манастира може ући на њену територију и без писане дозволе Свештене епистасије. У сваком случају, на основу ових чланова може се закључити да Општим правилима нису предвиђени посебни услови за улазак на Свету Гору држављанима страних држава, већ су они једнаки за све, а једина разлика се прави на основу циља са којим неко улази на територију ове монашке заједнице.

³¹ Постоје мишљења да су монаси из Велике Лавре учествовали у састављању овог акта, али те тврдње нису поуздане. Δ. Παπαχρυσάνθου, *Η διοίκηση τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, Αθήνα 1999, 37 φн. 96.

³² Ово мишљење деле: Δ. Παπαχρυσάνθου, *Η διοίκηση τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, Αθήνα 1999, 46, Δ. Πετρακάκος, *Τὸ μοναχικὸν πολιτεῦμα τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, Αθήνα 1925, 18.

³³ Δ. Παπαχρυσάνθου, *Η διοίκηση τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, Αθήνα 1999, 115.

Савремени период

Типик који је данас на снази је Конститутивна повеља Свете Горе, која је стастављена и усвојена маја 1924. године у Кареји. Потврђена је као закон Председничком уредбом 10/1926. Анализа ових аката није предмет овог рада.

Иако је Конститутивна повеља донета и усвојена 1924. године то не значи да од тада до данас није било покушаја састављања нових типика или промене неких њених одредби. И поред тих покушаја, она је одолела времену и у целости се примењује. Међутим, било би корисно осврнути се и укратко анализирати садржај предлога за промене, поготову оних који су се односили на регулисање начина уласка не-грчких држављана на Свету Гору.

Правило је да све оно што се дешава у православним државама има свој одјек и утицај на Свету Гору. Тако и Други светски рат, као и грађански рат у Грчкој, иако су текли истовремено утицали су на различите начине на светогорске монахе и њихову заједницу. Први већи изазов са којим су се суочили монаси Свете Горе био је предлог измене Конститутивне повеље, који су иницирали монаси у манастирским подручним установама са циљем да се статус њихових установа изједначи са статусом манастира.³⁴ Разлог за то је чињеница да су манастири у току рата примали различите облике помоћи,³⁵ коју нису били у обавези да расподеле својим подручним установама. Са друге стране ове подручне установе имале су обавезу да плаћају одређене намете манастирима. Овај однос постојања обавезе и непостојања права на страни подручних установа, изазивао је велико незадовољство, које касније прераста у борбу за измену Конститутивне повеље, која је по њиховом мишљењу била главни кривац за такво стање. Конститутивну повељу из 1944. године саставили су и усвојили представници подручних манастирских установа, на основу већ постојеће Конститутивне повеље из 1924. године. Главни циљ је био да се изједначи статус манастира и њихових подручних установа, тако да није дошло до било каквих промена одредби које се односе на улазак и боравак на Светој Гори.

У сваком случају, Конститутивна повеља из 1944. године је настала у веома турбулентним временима и заправо никада није примењивана. Након завршетка Другог светског и грађанског рата у Грчкој келиотско питање као да је замрло. Тиме је постигнута унутрашња стабилност монашке заједнице. Међутим одређени степен неразумевања и нетрпељивости појављује се у односу државе према Светој Гори. Тако је 1955. године Министарство иностраних послова Грчке упутило допис свим конзуларним и дипломатских представништвима у земљи, обавештавајући их да сви не-грчки држављани који желе да уђу на територију Свете Горе морају пре уласка и добијања *диамонијириона* прибавити посебну дозволу.³⁶ Ова одлука изазвала је велико незадовољство светогораца, али имајући у виду да је Света Гора изашла из Другог светског рата материјално осиромашена, са малобројним монаштвом углавном старије животне доби,³⁷ није уследио озбиљнији отпор новим мерама државе.

³⁴ Тзв. „келиотско питање“ потресало је Свету Гору од XVIII. века у више наврата: први пут проблеми су настали због наплате турских пореза, док се касније појављује проблем када руски монаси откупљују бројне келије, обнављају их и захтевају њихово уздизање у ранг скита или манастира.

³⁵ У питању је најпре храна, коју су давали углавном Немци и бугарски цар. Δ. Τσάμης, *Άγιον Όρος, Προσευχή στην πρόσφατη ιστορία τοῦ*, Λυδία, Θεσσαλονίκη 1986, 53.

³⁶ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν πρὸς ἀπόσας τὰς Πρεσβευτικὰς καὶ ἐμπίσθους Προξενικὰς Ἀρχάς, 8835/ΕΚ/18β/1955.

³⁷ О томе колико је ситуација након рата била тешка, говори и чињеница да је манастир Ставроникиста опустео 1968. године.

Након насилног доласка на власт војне хунте 1967. године, која прераста у војну диктатуру појављују се нови изазови за монашку заједницу на Светој Гори. Законодавном уредбом бр. 124/1969 право надзора над применом Конститутивне повеље и осталих закона, које Устав даје гувернеру Свете Горе, прераста у управну власт гувернера и министра иностраних послова.³⁸ Тако је светогорска самоуправа потпуно укинута, док је режим истовремено развијао планове за туристичку валоризацију Атонског полуострва.³⁹

Падом војне хунте 1974. године укинута је и уредба из 1969. године. Држава је на потпуно другачији начин приступила решавању проблема са којима се Света Гора сусреће. Уследио је период поновног оживљавања и обнављања монаштва и манастира на Светој Гори захваљујући несребичној финансијској помоћи државе.⁴⁰ У току друге половине седамдесетих и осамдесетих година прошлог века већина манастира и њихових подручних установа је обновљена и није било већих сукоба са државом.⁴¹ Све време на снази је и даље одлука Министарства спољних послова да сви страни држављани морају прибавити претходну дозволу истог министарства ради уласка на Свету Гору.

Тек половином 1992. године Комисија свештене општине донела је правилник у којем улазак на Свету Гору регулише тако што у потпуности изједначава православне хришћане са грчким држављанима. Дакле, свако ко је православни хришћанин може ући на Свету Гору без дозволе државних органа уколико претходно добије дозволу боравака на Светој Гори (*διαμονή* и *ирион*). Како би се изашло у сусрет све већем броју посетилаца, предвиђено је оснивање канцеларије у Солуну која ће примати захтеве за улазак на Свету Гору и сачињавати листе за сваки дан са именима оних који улазе на Свету Гору. У складу са тим правилником, Канцеларија Свештене епископије у Уранополису добила је задатак да издаје дозволе за улазак и боравак (*διαμονή* и *ирион*). Одмах након доношења овог правилника он је примењиван, док је држава признала већ постојећу ситуацију тек 1998. године, доношењем председничке уредбе.⁴²

Закључна разматрања

На основу краће анализе светогорских типика могу се извести одређени закључци у вези са забранама и процедуром за улазак одређених категорија лица на Свету Гору. Најпре, може се закључити да у скоро свим светогорским типцима, од Василијевог сигилија из 883. године до Конститутивне повеље из 1944. године постоје одредбе којима се прописују одређена ограничења уласка на територију Атонског полуострва.

Типици који су настали у време византијске државе углавном забрањују улазак на Свету Гору деци, евнусима и безбрадим лицима. Из тих типика може се на-

³⁸ Он добија право да контролише сагласност сваког акта било којег органа управе на Светој Гори не само са Уставом и Конститутивном повељом, већ и са Унутрашњим правилницима сваког манастира и са свим осталим правилима која важе на Светој Гори. Уколико гувернер сматра да одређени акт није у сагласности са поменутих правилима, он о томе писмено обавештава орган који је издао акт. Уколико се тај орган не сагласи са мишљењем гувернера, он о томе обавештава Министра спољних послова, који доноси коначно и извршно решење. Νομοθετικὸν διάταγμα 124 περί τῆς κατά τὸν Катаστατικὸν Χάρτην Ἁγίου Ὄρους ἀσκήσεως ἐποπτείας ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ Ἁγίου Ὄρους, *ФЕК* 28/1969.

³⁹ Δ. Τσάμης, *Ἁγιὸν Ὄρος, Προέγυση στὴν πρόσφατη ἱστορία τοῦ*, Λυδία, Θεσσαλονίκη 1986, 171.

⁴⁰ Δ. Τσάμης, *Ἁγιὸν Ὄρος, Προέγυση στὴν πρόσφατη ἱστορία τοῦ*, Λυδία, Θεσσαλονίκη 1986, 173.

⁴¹ До мањег сукоба дошло је 1984. године због спорне одлуке премијера Грчке, којом се поново укинула светогорска самоуправа.

⁴² Προεδρικό Διάταγμα περί τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς διοικήσεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους, *ФЕК*, бр. 176/1998.

говестити постојање забране уласка женама на Свету Гору, мада она није експлицитно наведена и у то време представља обичајно правно правило.⁴³ Не постоји ниједна одредба на основу које би се могло утврдити постојање посебне процедуре за улазак на Свету Гору лица која нису била поданици Ромејског царства.

У првим вековима отоманске империје донето је само пар типика у којима се понављају исте забране уласка безбрадим и малолетним лицима. Тек од XVIII века у типцима се помињу поклоници, а касније и писана дозвола за улазак и до-равак на Светој Гори. Занимљиво је да у типцима из овог периода не постоји ни индиректна забрана уласка жена. То је највероватније из разлога што се то правило већ толико усталило као обичајно правило да није било потребе за његовим експлицитним навођењем. У овом периоду је мање-више формиран режим уласка на Свету Гору који је и данас на снази. Међутим, није могуће пронаћи ниједну одредбу која прави разлику међу лицима која желе да уђу на Свету Гору само на основу њихове националне припадности или држављанства.

На основу свега изнетог може се извести закључак да тврдње о неопходности постојања државне контроле уласка не-грчких држављана на Свету Гору не могу бити засноване на вишевековној светогорској традицији и да не могу имати свој основ у ранијим правилима и светогорским типцима. Грчко-православни карактер Свете Горе, о којем поједини аутори говоре,⁴⁴ никада није био изричито прописан, нити је добио државну заштиту.

У уједињеној Европи Света Гора ће се суочавати са све већим изазовима и различитим покушајима промене њеног вишевековног поретка. Њена снага, заправо, и лежи у чињеници да је она наднационална и свеправославна. Било би много корисније решити поједина отворена питања што пре и усмерити снаге на одбрану светогорског поретка од будућих веома опасних покушаја њене дестабилизације и десакрализације.

Литература

- Д. Папахрисанту, *Αἰώνικο μοναστήριο*, Друштво пријатеља Свете Горе Атонске, Београд 2003.
 D. Papachryssanthou, Archives de l'Athos VII, *Actes du Protaton*, Paris 1975.
 Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athos-kloster*, Leipzig 1894.
 Ν. Αντωνόπουλος, *Η συνταγματική προστασία του άγιορειτικού καθεστώτος*, Τροχαλία, Αθήνα 1997.
 Γ. Ανδροτσόπουλος, „Εἶσοδος καί ἐγκатаβίωση στό Ἅγιον Ὄρος“, *Νομοκανονικά* 2/2006.
 Љубомирка Кркљуш, *Историја држава и њерава српској народа*, Нови Сад 2008.
 Δ. Πετρακάκος, Νέαι πηγαί τῶν θεσμῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Ἅγιορειτική Ἑστία, Θεσσαλονίκη 2011.
 Δ. Παπαχρυσάνθου, *Ἡ διοίκηση τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, Αθήνα 1999.
 Δ. Τσάμης, *Ἅγιον Ὄρος, Προσέγγιση στήν πρόσφατη ιστορία τοῦ*, Λυδία, Θεσσαλονίκη 1986.
 Ἀναστάσιος Μαρῖνος, *Ἐκκλησία καί δίκαιον*, Ἀποστολική διακονία, Αθήνα 1999.
 X. K. Παπαστατίс, „Савремени правни статус Свете Горе“, *Зборник радова Визанιολοшкој инстџитиутиа* XLI/2004.

⁴³ То се јасно види на основу образложења које постоји у Типику из 1406. године: забрањен је узгој женки животиња да не би монаси имали искушења, па се *a fortiori* може закључити да је женама улаз, из истог разлога, био забрањен.

⁴⁴ Ἀναστάσιος Μαρῖνος, *Ἐκκλησία καί δίκαιον*, Ἀποστολική διακονία, Αθήνα 1999, 278–323.